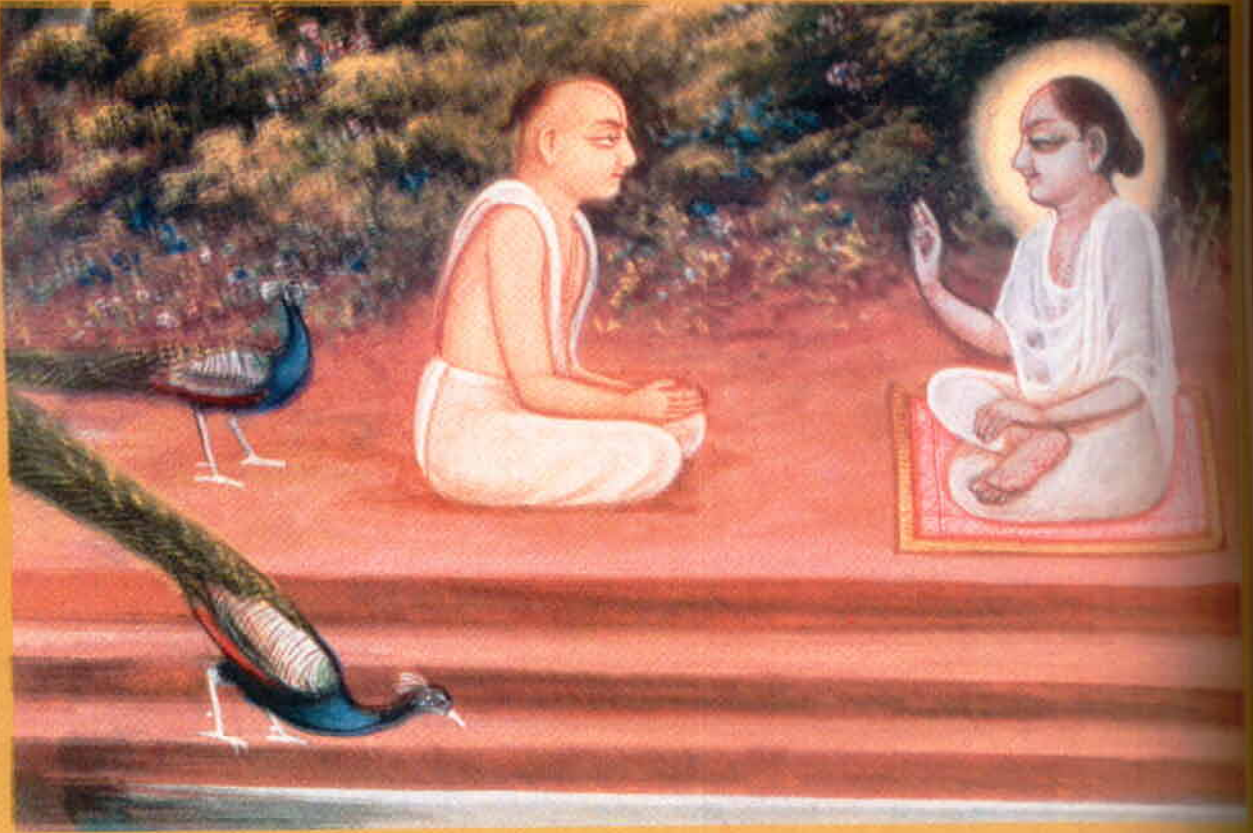

श्री सर्वोत्तम

भक्त्यावारोपदेशार्थं नानावाक्यनिरूपकाय नमः

ભક્ત્યાચારોપદેશાય નાનાવાક્યનિરૂપકઃ

ભક્તિના આચારના ઉપદેશ માટે શ્રીઆચાર્યજી અનેક વાક્યો તથા ગ્રન્થોનાં નિરૂપણ કરવાવાળા છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

પહેલાં કહી આવ્યા છીએ કે શ્રીઆચાર્યજીએ પોતાના ભક્તિ માર્ગના આચારરૂપ સેવાના ઉપદેશ માટે આપશ્રી અનેક પ્રકારના વાક્યો, ગ્રન્થોનું નિરૂપણ સેવકો માટે કરે છે. આ ગ્રન્થોમા સેવાના અંગરૂપ સર્મપણથી માંડી તમામ તત્વોનું નિરૂપણ આપશ્રીએ કર્યું છે.

શ્રીઆચાર્યજીએ દામોદરદાસ હરસાનીને "સિદ્ધાન્ત રહસ્ય" નો ઉપદેશ કર્યો. ગોવિંદદુબેને "નવરત્ન" તથા પદ્મનાભદાસને 'ભાગવતાર્થ નિબંધ' સમજાવ્યો છે.

આ નામ 'શ્રી-ધર્મ' - સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

ઉપર : શ્રીઆચાર્યજી દામોદરદાસ હરસાનીને 'સિદ્ધાન્ત રહસ્ય' સંભળાવે છે.

નીચે : કન્નૌજમાં દામોદરદાસ સંભલવાળાને ઘેર પદ્મનાભદાસને 'ભાગવતાર્થ નિબંધ' સમજાવે છે.

નામ-સંગતિ

શ્રીઆચાર્યજી સ્વયં સેવા કરીને તેના અનુકરણથી સેવકોને સમજાવે છે. તો પછી આપે અને ક ગ્રન્થોનું નિર્માણ કરી ઉપદેશ માટે શ્રમ કેમ લીધો ? તે સમજાવવા, "સ્વાર્થોજ્જિતાભિપ્રાણપ્રિયઃ" નામ કહે છે.

સ્વાર્થોજિત્તાખિલપ્રાણપ્રિય:

અખિલ સ્વાથનો ત્યાગ કરવાવાળા સેવકો શ્રીઆચાર્યજીને પ્રાણ પ્રિય છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

જે સેવકોએ લોક-વેદ-આલોક-પરલોક આદિ સમસ્ત સ્વાર્થોનો વાસના સહિત પરિત્યાગ કર્યો છે, એવા સેવકો શ્રીઆચાર્યજીને પ્રાણથી પણ વધારે પ્રિય છે. એટલા માટે નિજજનોના હિતાર્થે આપશ્રી આટલો પરિશ્રમ લઈ ગ્રન્થો નિર્માણ કરો છો. જેના દ્વારા પુષ્ટિભક્તિના પરમફલરૂપ સેવા આચારનું જ્ઞાન કરાવી શ્રીઆચાર્યજી આ સેવકોને શ્રીકૃષ્ણાનંદનો અનુભવ કરાવે છે.

એક વખત શ્રીઆચાર્યજી ગોકુલથી અડેલ પધારતા હતા. રસ્તામાં એક વેપારી આપશ્રીનો સંગાત સમજી ચાલતો હતો. પણ પાછળ પડી જવાથી માર્ગમાં ચોર લોકોએ તેને લૂટી લીધો. આપશ્રી રસ્તામાં કનોજમાં રોકાયા. દરમિયાનમાં તે વેપારી રોતો રોતો આપશ્રીના મુકામે આવ્યો. શ્રીઆચાર્યજી ભોજન કરવા પધાર્યા હતા પલ્લનાભદ્રાસજીએ આપશ્રીના ભોજનમાં વિલંબ અને અંતરાય ન થાય તે હેતુથી વેપારીને એક શાહુકારને ખતપત્રમાં પોતાનો ધર્મ ધરાણે લખી આપ્યો.

આ પ્રકારે ધર્મો-સ્વરૂપ શ્રીઆચાર્યજી માટે ધર્મને ધરાણે મૂકી પોતાના સ્વાર્થનો ત્યાગ કરી કેવળ શ્રીઆચાર્યજીના સુખનો જે વિચાર કરે છે. તેવાં ભક્તો આપને પ્રાણથી વધારે પ્રિય છે. આવા ભક્તો માટે આપ ઉપદેશનો પરિશ્રમ કરે તે સાર્યક છે.

નિજ અંતરંગ સેવકોના ઉદ્ધારાર્થે આપશ્રી પ્રાણપ્રેષ્ટ શ્રીઠાકોરજીનો વિપ્રયોગ સહીને ભૂતળ ઉપર પધાર્યા. લીલા સૃષ્ટિમાં પધારવા ભગવાનની બે વખતની આજ્ઞાનું પાલન ન કર્યું. સર્વોત્તમજીના ધોળમાં વર્ષન છે.

જેને પામવાને છોડવા પ્રાણથી પ્રિયે

એવા ભક્ત આજ બીરાજો શ્રીયે

આપશ્રીનો પણ અંતરંગ સેવકો માટેનો આ મહાત્યાગ છે.

આ નામ 'જ્ઞાન-ધર્મ' - સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

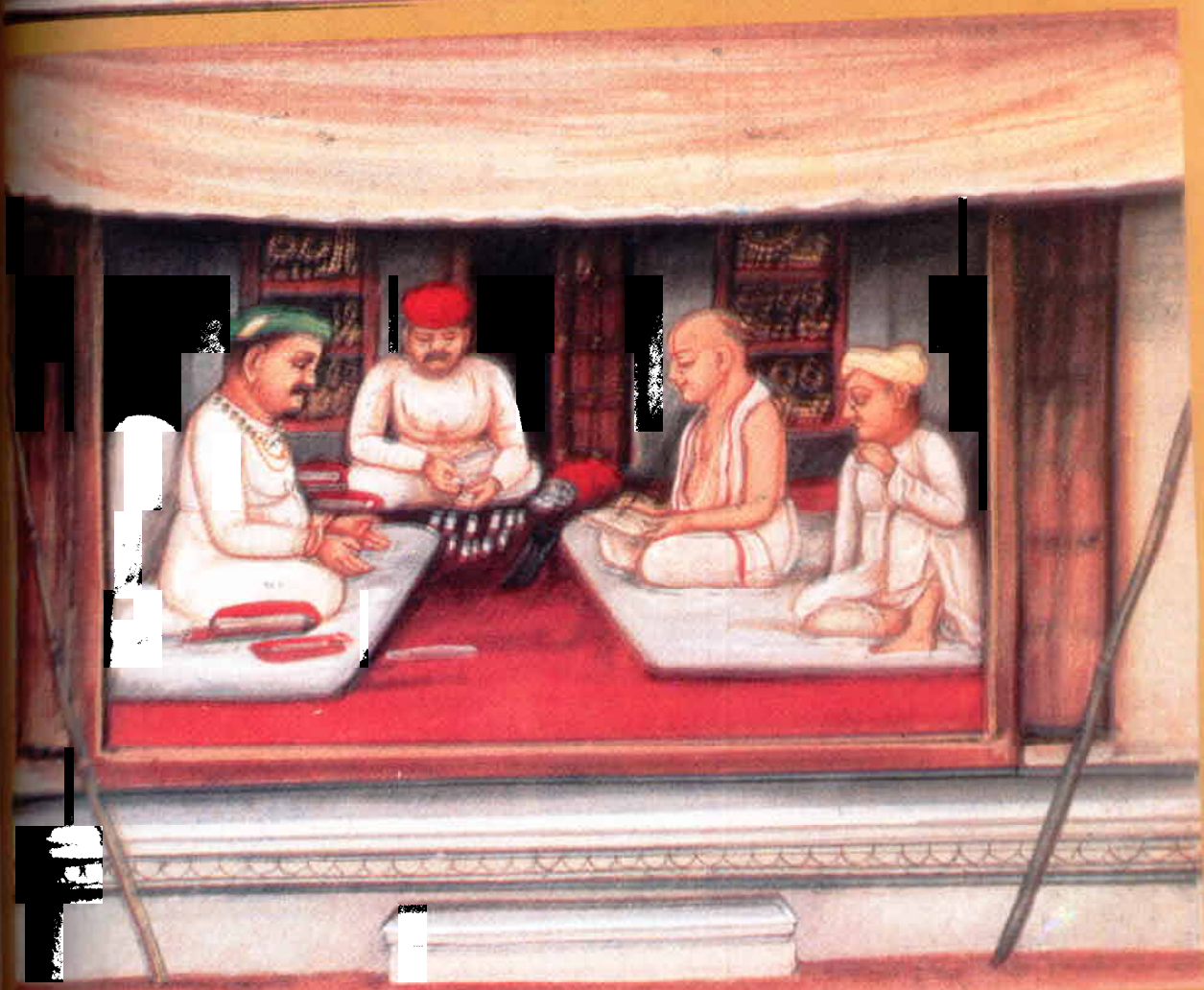
ઉપર : કનોજમાં ઘરમાં છે. અને બહાર પલ્લનાભદ્રાસજી વેપારીને શાહુકારને ત્યાં લઈ જાય છે.

નીચે : વેપારી માટે શાહુકારને ખતપત્ર લખી આપતા પલ્લનાભદ્રાસ .

નામ-સંગતિ

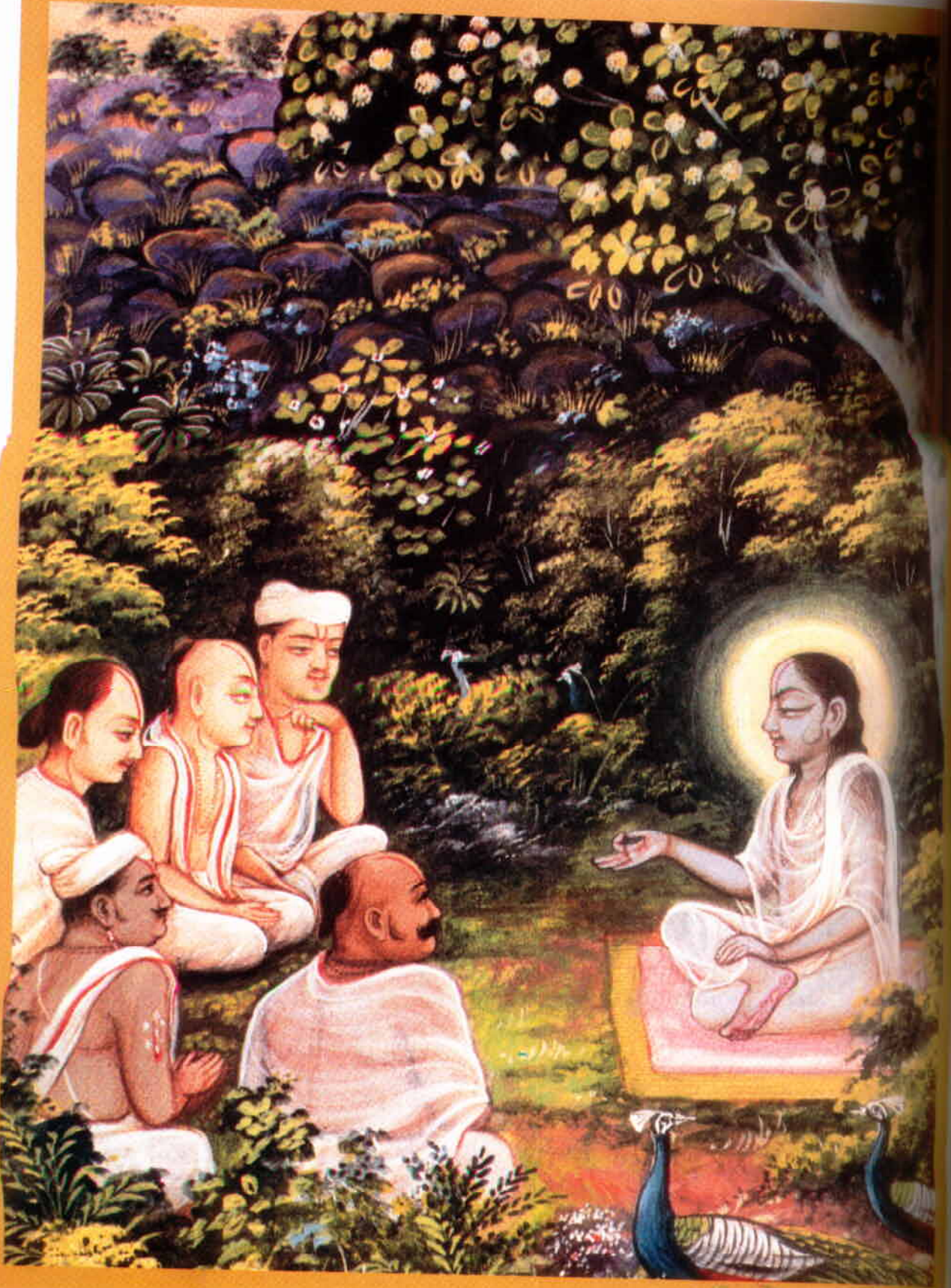
આવા પ્રાણપ્રિય સેવકો આપથી દૂર રહેતા નહી હોય તે સમજાવવા "તાદૃશવેષ્ટિત" નામ કહે છે.

श्री सर्वोत्तम

स्वार्थोज्झिताखिलप्राणप्रियाय नमः

श्री सर्वोत्तम

तादृशवेष्टिताय नमः

॥ ७९ ॥

તાદ્દશવેષ્ટિત

શ્રીઆચાર્યજી પોતાના તાદ્દશ સેવકોથી વિંટળાયેલા રહે છે.

નામ-ચરિત્ર-સંગતિ

પોતાના સમસ્ત સ્વાર્થનો ત્યાગ કરવાવાળા સેવકોથી શ્રીઆચાર્યજી સદા વિંટળાયેલા રહે છે. આવા સેવકો શ્રીઆચાર્યજી નિકટ રહી આપશ્રીના મુખચંદ્રના ચકોરવત્ દર્શન કરે છે. અને કયા રૂપી સુધાનું પાન કરે છે. અને સદા આપશ્રીની સેવામાં પ્રવૃત્ત રહે છે.

શ્રીઆચાર્યજીની સેવામાં સદા રહેવાવાળાઓમાં દામોદરદાસ હરસાની, કૃષ્ણદાસ મેઘન, માધવભટ્ટ કાશ્મીરી, યાદવેન્દ્રદાસ કુંભાર, વાસુદેવદાસ છકડા વિગેરે છે.

આ નામ 'વૈરાગ્ય-ધર્મ' - સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

શ્રીગિરિરાજજી તળેટીમાં કૃષ્ણદાસ મેઘન, દામોદરદાસ હરસાની, માધવ ભટ્ટ કાશ્મીરી યાદવેન્દ્રદાસ કુંભાર વાસુદેવદાસ છકડા સાથે શ્રીઆચાર્યજી બિરાજે છે.

નામ-સંગતિ

નિરંતર શ્રીઆચાર્યજી પાસે રહેવાળા આવા અંતરંગ ભક્તોના લૌકિક વૈદિક સાધનો કેવી રીતે સિદ્ધ થતાં હશે તે જણાવવા "સર્વદાસાર્યકૃતાશ્રેષ્ઠસાધનઃ" નામ કહે છે.

સર્વદાસાર્યકૃતાશેષસાધન:

શ્રીઆચાર્યજી પોતાના સેવકો માટે અશેષ સાધનો
કરવાવાળા છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

જે સેવકો આપની શરણમાં આવે છે તેઓના અશેષ અર્થાત્ લૌકિક, વૈદિક, અલૌકિક તમામ સાધનોમાં દેહ સંબંધી લૌકિકકાર્યો ધર્મસંબંધી વૈદિક કાર્યો અને સેવા સંબંધી અલૌકિક કાર્યો સર્વે આપ જ પૂર્ણ કરાવો છો.

“અનન્યાશ્ચિવન્તયન્તો માં યે જનાઃ પર્યુપાસતે ।

તેષાં નિત્યાભિયુક્તાનાં યોગક્ષેમં વહામ્યહમ્ ॥”

શ્રીઆચાર્યજી ભગવાનના મુખારવિન્દનો અવતાર હોવાથી ભગવાનની આ પ્રતિજ્ઞા પોતેજ પૂર્ણ કરે છે.

સિદ્ધાન્દમાં એક સ્ત્રી પુરુષ બાલ્યકાળથીજ વૈરાગ્ય દશામાં રહેતાં હતાં તેઓ બન્ને દેહત્યાગ માટે ભૂમિ ઉપર સૂવે, ફલાહાર કરે, કોઈવાર એકલા જળ ઉપર રહે, એકાદશી નિર્જલા કરે, આવા કષ્ટ સાધ્ય વ્રતો કરતા હતા. તેઓના મનોરથ દેહથીજ અને આ જન્માંજ શ્રીઠાકોરજી બોલે અને અનુભવ જણાવે એવો હતો. આ બન્ને વૈષ્ણવોને આપશ્રીએ શરણે લઈ લૌકિક અને અલૌકિક અકલ મનોરથો પૂર્ણ કરાવ્યા.

આ નામ ‘ધર્મી’ સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

ઉપર : સિદ્ધાન્દનાં સ્ત્રી પુરુષ શ્રીઆચાર્યજી પાસે આવે છે.

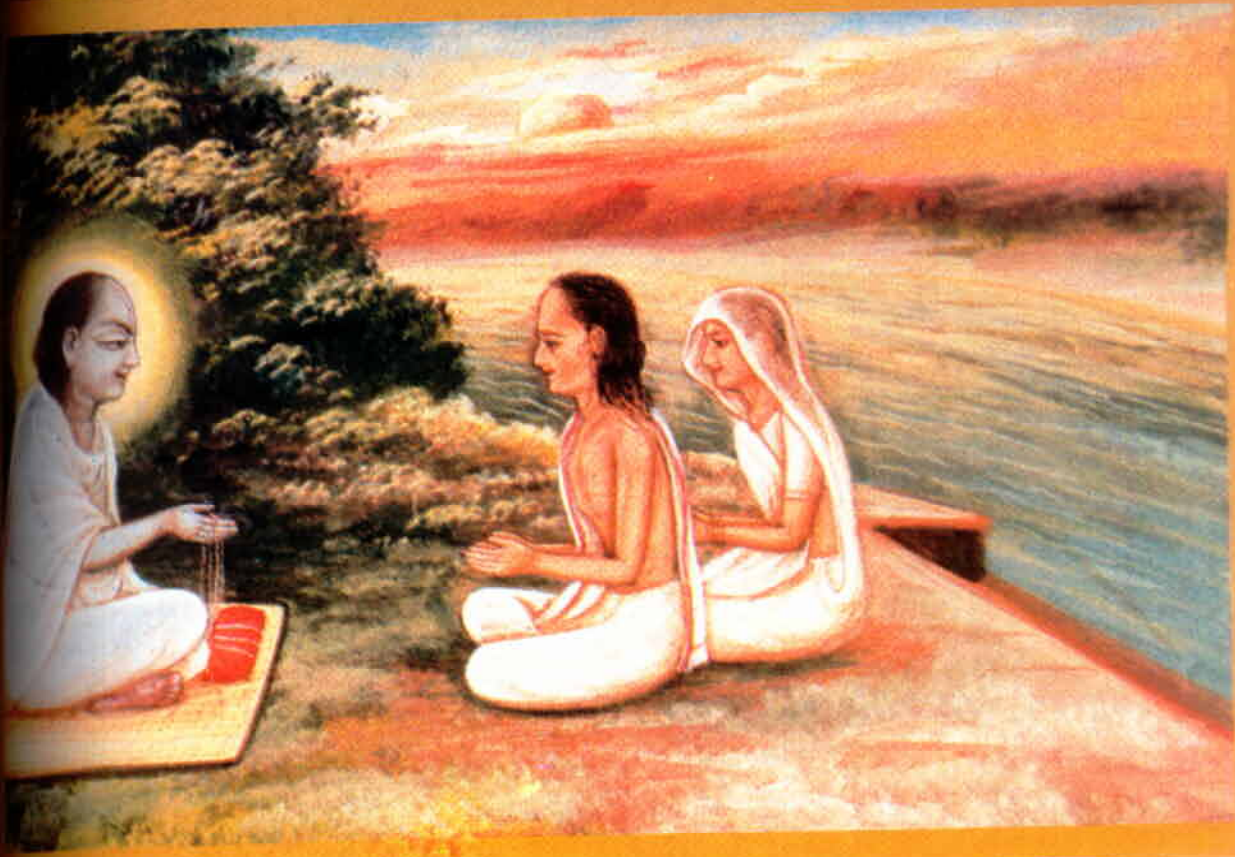
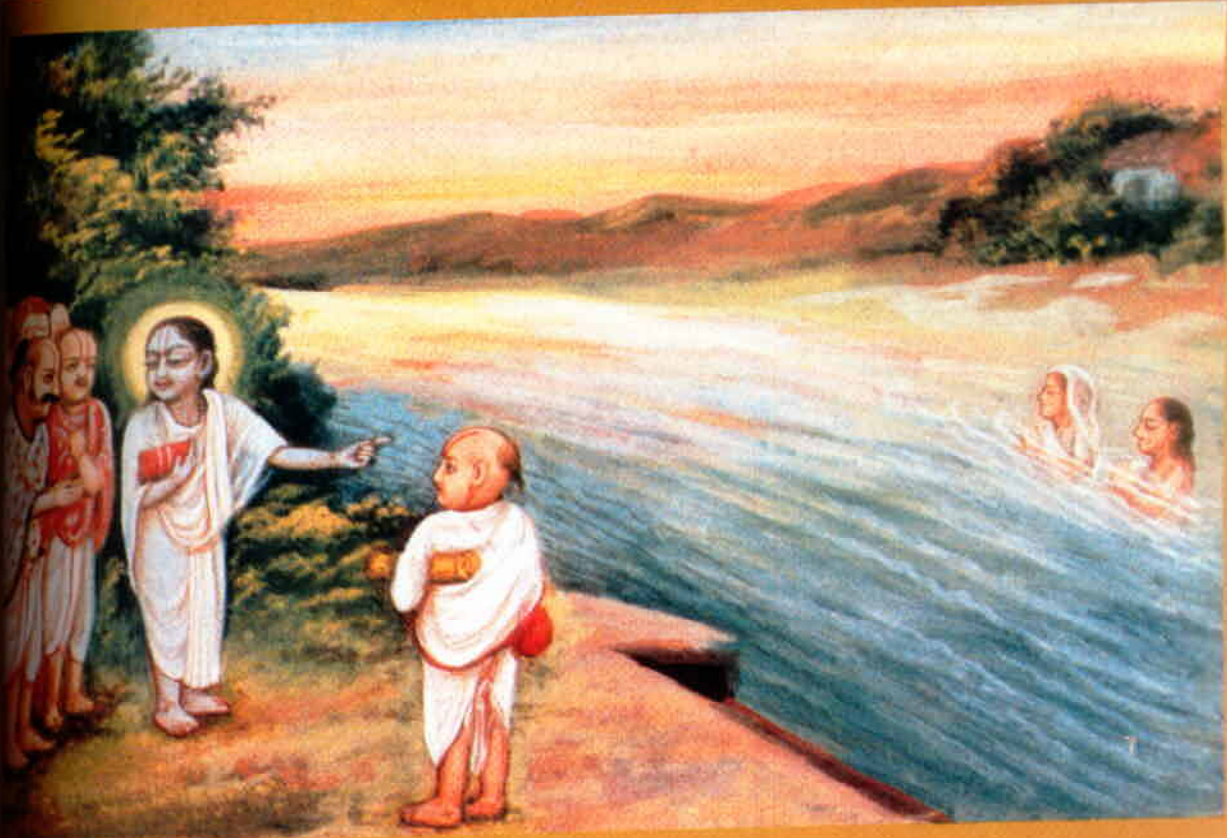
નીચે : શ્રીઆચાર્યજી આ બન્નેને શરણે લે છે.

નામ-સંગતિ

આપશ્રીના તો અનેક સેવકો છે તો બધાની લૌકિક વૈદિક અલૌકિક સિદ્ધિ આપ કેવી રીતે કરો છો ? તે જણાવવા “સર્વશક્તિધૃક્” નામ કહે છે.

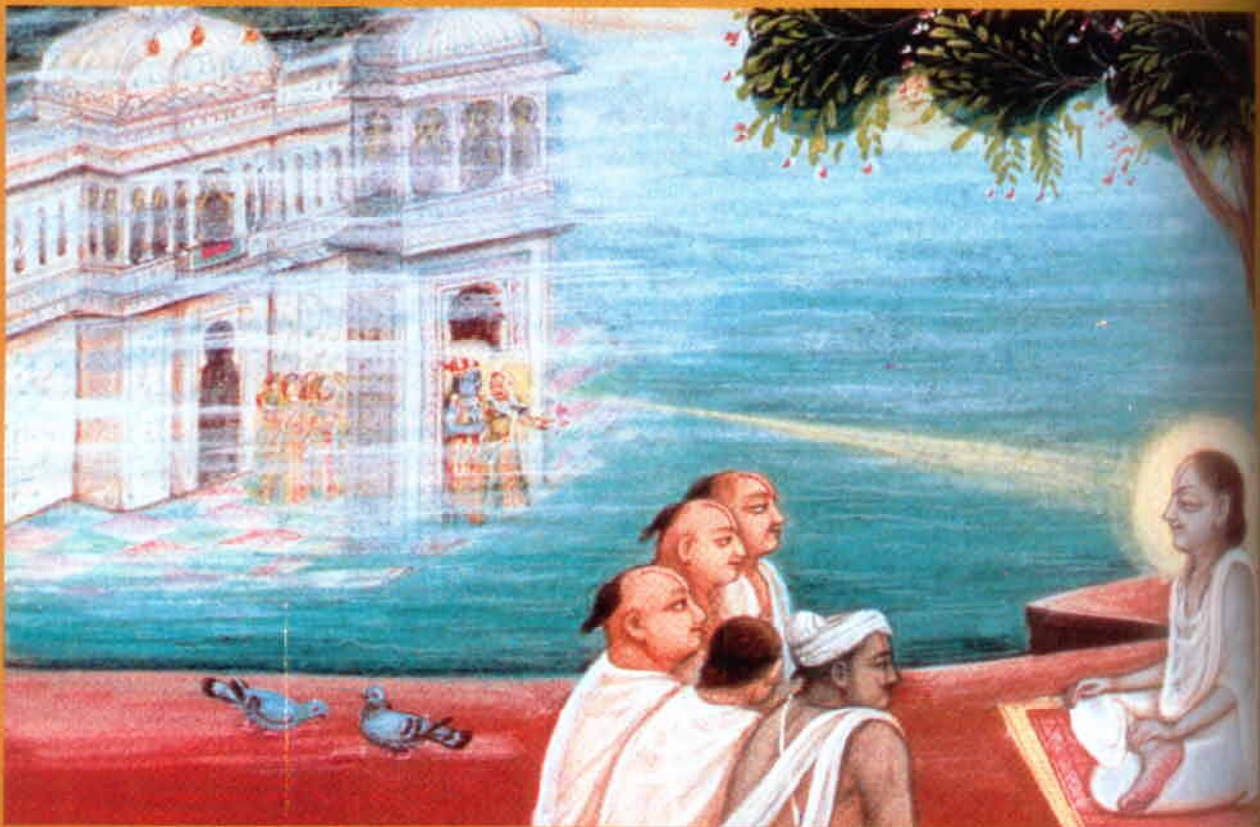
श्री सर्वोत्तम

स्वदासार्थकृताशेषसाधनाय नमः

॥ ६० ॥

श्री सर्वोत्तम

सर्वशक्तिधृषे नमः

॥ ६१ ॥

સર્વશક્તિધૃક્

શ્રીઆચાર્યજી સર્વ શક્તિઓને ધારણ કરવાવાળા છે.

અર્થ-નામ-સંગતિ

જેવી રીતે પ્રભુમાં અનંત શક્તિઓ મૂર્ત રૂપે બિરાજે છે તેવી રીતે શ્રીઆચાર્યજીમાં પણ સર્વ શક્તિઓ અખંડ વિદ્યમાન છે. શ્રીઆચાર્યજીમાં ભગવાનના શ્રીમુખનો અવતાર હોવાથી જેટલા ધર્મ અને શક્તિઓ પ્રભુમાં છે તે તમામ ધર્મ અને શક્તિઓ આપશ્રીમાં છે. આ શક્તિઓમાં શ્રી, પુષ્ટિ, ગિરા, કાન્તિ, આદિ મુખ્ય બાર શક્તિઓ છે જેમાં 'શ્રી' ઈચ્છા સ્વરૂપ છે, 'પુષ્ટિ' પોષણશક્તિરૂપ છે, 'ગિરા' વાણીશક્તિરૂપ છે. આ રીતે તમામ શક્તિઓ ધારણકરવાવાળા શ્રીઆચાર્યજી છે. અને તેથી આપશ્રી પોતાના ભક્તોને લૌકિક, વૈદિક અલૌકિક સકલ સાધનોની સિધ્ધિ કરાવી દે તો તેમાં આશ્ચર્ય જેવું કંઈ નથી.

આપશ્રી જ્યાં જ્યાં તીર્થાલયો દેવાલયોમાં પધારતા હતા, ત્યાના દેવતાઓ આપની સન્મુખ થતામાંજ આધિદૈવિકરૂપમાં પ્રગટ થતા હતા. શ્રીરંગ, વરદશજસ્વામી, વ્યંકટેશ, રામ, નૃસિંહ ગંગા, નર્મદા, યમુના, મહાકાલેશ્વર, વિગેરે સર્વ ભગવદ્ વિભૂતિઓ સાક્ષાત્ દેહ ધારણ કરી આપને મળ્યા છે. આપશ્રીની કથાનું પણ આ દેવતાઓએ શ્રવણ કર્યું છે.

આપશ્રીને ઈચ્છાશક્તિરૂપ શ્રીસ્વામિનીજીનો સાક્ષાત્કાર રાધાકુંડ ઉપર થયો હતો. પુષ્ટિ શક્તિરૂપ શ્રી યમુનાજીનો ગોકુલમાં અને ગિરા શક્તિ રૂપ સરસ્વતી તથા ગંગાજી વિગેરેનો સાક્ષાત્કાર તે તે સ્થાનોમાં થયો હતો. આ આપશ્રીનું સર્વ શક્તિ સમ્પન્ન રૂપ છે.

યહ નામ 'ઐશ્વર્ય-ધર્મ' - સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

ઉપર : ગોકુલમાં શ્રીયમુનાજી સાક્ષાત્ સ્વરૂપે દર્શન આપે છે.

નીચે : રાધાકુંડમાં શ્રીસ્વામિનીજી સાક્ષાત્ સ્વરૂપે દર્શન આપે છે.

નામ-સંગતિ

આ રીતે શ્રીઆચાર્યજી સર્વશક્તિ સંપન્ન હોવાથી નિઃસાધન જીવોનો ઉદ્ધાર કરવાવાળા છે. આપનો ભક્તિમાર્ગ પણ નિઃસાધન માર્ગ છે તો આપશ્રીના તિરોધાન બાદ આ ભક્તિમાર્ગનો પ્રચાર કેવી રીતે થયો ? તે જણાવવા - "ભુવિ ભક્તિપ્રચારૈકંકૃતે સ્વાન્વયકૃત્" નામનું નિરૂપણ કરે છે.

ભુવિ ભક્તિપ્રચારૈકંકૃતે સ્વાન્વયકૃત્

શ્રીઆચાર્યજી*ભૂતળ ઉપર એક માત્ર ભક્તિના પ્રચાર કરવા માટે પોતાના અન્વય વંશ વિસ્તાર કરવાવાળા છે.

અર્થ-ચરિત્ર-સંગતિ

ભૂતળમાં કેવળ ભક્તિનો પ્રચાર કરવા માટે જ ભગવદાજ્ઞાથી આપશ્રીએ પૃથ્વી ઉપર પોતાના વંશનો વિસ્તાર કર્યો.

જ્યારે શ્રીઆચાર્યજી બીજી પૃથ્વી પરિક્રમા કરતા પંઢરપુર પધાર્યા ત્યારે ત્યાં શ્રીવિક્કલનાથજીએ આપને લગ્ન કરવાની આજ્ઞા કરી.

"કરી વિવઃહ બહુરૂપ દિખાવો, મેરોનામ સુવન કો ઘરાવો.

(મુલપુરૂષ)

"દક્ષિણ પ્રભુ પાંઉધારીઆ પાંડુરંગ શ્રીવિક્કલનાથ

અમને તો ઈચ્છા એહ છે જે હું નંદન તમો તાત"

(વલ્લભાખ્યાન)

અને કહ્યું કે હું પુત્રરૂપે અને વિશેષમાં વંશરૂપમાં આપને ત્યાં અવતરીશ. જો કે શ્રી આચાર્યજી મહાત્યાગી છે, છતાં ભગવદ્ આજ્ઞાનું ઉલ્લંઘન ન થઈ શકે તેટલા માટે આજ્ઞાના પાલનાર્થે સંવત ૧૫૫૯માં કાશીમાં આત્રેય ગોત્રી દેવભટ્ટની સુપુત્રી શ્રી મહાલક્ષ્મીજી સાથે લગ્ન કર્યું. જેનાથી સંવત ૧૫૬૮ના આસો વદી ૧૨ના રોજ પ્રથમ પુત્ર શ્રી ગોપીનાથજીનો અંડેલમાં જન્મ થયો. આપશ્રીએ શ્રી ગોપીનાથજીને આચાર્ય અભિષેક પોતાની આજ્ઞાથી કરાવ્યો હતો. સં. ૧૫૭૨ પોષ વદી ૯ના દિવસે બીજા પુત્ર શ્રી વિક્કલનાથજીનું પ્રાગટ્ય ચરણાટમાં થયું. શ્રી ગોપીનાથજી પછી આચાર્ય સિંહાસન પદે શ્રી વિક્કલનાથજી બિરાજ્યાં.

આ રીતે ભક્તિના વિસ્તાર અને આ પ્રચાર માટે આપે આપના વંશનો વિસ્તાર કર્યો.

આ નામ 'વીર્ય-ધર્મ' - સૂચક છે.

ચિત્ર-પરિચય

ઊપર : પંઢરપુરમાં ઠાકોરજી પાંડુરંગ શ્રીવિક્કલના શ્રીઆચાર્યજીને વિવાહની આજ્ઞા કરે છે.

નીચે : કાશીમાં શ્રીઆચાર્યજીનો વિવાહ પ્રસ્તાવ.

નામ-સંગતિ

વંશનો પ્રકાર બે રીતે થાય છે. એક તો જન્મથી બીજો કર્મથી જન્મથી પુત્ર પરંપરા અને કર્મથી સેવક પરંપરા માની જાય છે. તે આપે આપના ભક્તિમાર્ગમાં કયા પ્રકારનો વંશ સ્વીકાર્યો તે જણાવવા "પિતા" નામથી વર્ણન કરવામાં આવે છે.